

smyslu), resp. z analýzy percepčních a intencionálních pojmů a jejich korelátů v jazyku. Hintikka vyjadřuje a zdůvodňuje názor, podle něhož intencionální charakter vnímání záleží v tom, že základní složkou tohoto mentálního procesu je porovnávání mezi různými stavy věcí (tj. možnými světy). Vnímání je intencionální, protože je zdrojem informace a mluvit o této informaci je nemyslitelné, nerozlišujeme-li mezi stavy věcí, které jsou s ní slučitelné, a stavy věcí s ní neslučitelnými. Tato problematika překvapujícím způsobem přesahuje do estetiky moderního výtvarného umění. V poslední kapitole poukazuje Hintikka na zajímavé analogie mezi fenomenologií a výtvarným hnutím kubismu. K podobným zjištěním dospěli i někteří výtvarní kritici a estetiци, ale na rozdíl od nich může Hintikka, který disponuje s precizním pojmovým aparátem sémantiky možných světů, formulovat své postřehy mnohem pregnantněji. Ústřední myšlenku těchto úvah lze stručně vyjádřit takto: kubisté nezobrazovali věci, nýbrž noemata (v Husserlovi smyslu). Husserlovo noema je určitým zobecněním Fregeho pojmu smyslu (Husserl byl nepochybně inspirován Fregem) a jeho rozlišování mezi smyslem a denotátem. Zatímco fenomenologie je filozofickým zkoumáním noemat, je kubismus uměním noemat, píše Hintikka. Noemata jsou významové entity, pojmové prostředky, jimiž se myšlenkově zmocňujeme objektu. V tematice možných světů je lze explikovat jako funkce, které možným světům přiřazují předměty určitého typu. Kubisté nezobrazovali předměty tak, jak je viděli, ale tak, jak si je mysleli, a proto Hintikka píše, že nezobrazovali předměty, nýbrž noemata těchto předmětů.

Na mnoha místech poukazuje Hintikka na možnosti sémantiky možných světů při významové analýze přirozeného jazyka. Sémantiku možných světů pokládá za nepostradatelný nástroj moderního lingvistického bádání. Je přesvědčený, že hlediska soudobých lingvistů a logiků se budou stále více sblížovat a že výsledky logického výzkumu jazyka prostředky sémantiky možných světů naleznou v moderní jazykové vědě náležitě uplatnění.

Hintikkova poslední kniha je nesporně velmi zajímavá a podnětná. Představuje významný teoretický přínos v oblasti intencionální analýzy jazyka. Zaujme nejen logiky, ale i lingvisty, filozofy, literární a výtvarné kritiky a estetiky.

Jiří Gabriel

Rudolf Carnap: Logical Empirist (ed. J. Hintikka); D. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1975, LXVIII + 400 s.

Dne 14. září 1970 zemřel ve věku 79 let jeden z nejvýznamnějších představitelů novopozitivismu, známý filozof a logik Rudolf Carnap. I když už r. 1963 vyšel v edici Library of Living Philosophers obsáhlý Schilppův sborník věnovaný jeho celoživotnímu dílu (a r. 1970 další sborník *PSA 1970 in Honor of Rudolf Carnap: Proceedings of the 1970 Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*), vychází r. 1975 u Reidela recenzovaná publikace, která svědčí o tom, že Carnapovo dílo je na Západě ještě stále předmětem živého zájmu a studia. Je však třeba zdůraznit, že více než Carnap-novopozitivistu přežívá a přetrvává Carnap-logik a metodolog (o tohoto Carnapa projevila zájem i sovětská nakladatelství překladem jeho prací *Meaning and Necessity* a *Philosophical Foundations of Physics*), což potvrzuje i recenzovaný sborník.

Při vši úctě projevované v této publikaci ke Carnapovu dílu nalézáme v ní několik studií zajímavějších k některým Carnapovým názorům značně kritické, ale věcné a zdůvodněné stanovisko. Většina příspěvků tohoto sborníku byla již uveřejněna jinde (ze všech 21 příspěvků vycházejí poprvé pouze studie Eberleho, Kaplana, Wójcického, Bohnerta a Kashera). J. Hintikka zařadil do tohoto sborníku i dvě Carnapovy méně dostupné práce: *Observation Language and Theoretical Language* z r. 1958 a *Notes on Probability and Induction*; jde o přednášky z druhé poloviny padesátých let, které vyšly r. 1973 v časopise Synthese.

Úvodní část (56 stránek) obsahuje vzpomínky na Carnapa, které napsali jeho přátelé, známí a žáci a které zajímavým způsobem dokreslují jeho lidský profil (Quine zde dost obsírně líčí své první setkání s Carnapem v Praze, kde ho navštívil spolu se svou manželkou r. 1932 v jeho bytě Pod Homolkou).

Po Hempelově stati *Rudolf Carnap, Logical Empirist* (jejíž titul povýšil Hintikka na titul celého sborníku), v níž Hempel podává celkovou charakteristiku Carnapova

filozofického myšlení, následují dvě studie (od A. Wedberga a R. A. Eberleho) inspirované některými problémy Carnapovy práce z r. 1928 *Der logische Aufbau der Welt*. Autoři dalších čtyř studií (D. Kaplan, R. Wójcicki, P. M. Williams a J. A. Winnie) se zabývají problémy empirické smysluplnosti, analytičnosti a vztahem mezi observačními a teoretickými složkami vědeckých teorií. A. Wedberg má v tomto sborníku dvě stati, ve druhé kriticky komentuje některé Carnapovy názory vyslovené v článku *Empiricism, Semantics, and Ontology* z roku 1950. G. H. Bohnert se ve svém příspěvku zabývá různými fázemi vývoje Carnapova logicismu. J. Hintikka se ve své studii soustřeďuje na kritický rozbor Carnapovy logické sémantiky (zejména názorů vyjádřených v *Meaning and Necessity*) a poukazuje na její nedostatky a meze, jež překonala až soudobá sémantika možných světů. Lingvistka B. Hall Partee se ve své stati zaměřila na otázky sémantiky výroků o víře (belief-sentences); soustředila se na sporné stránky Carnapovy koncepce intenzionálního izomorfismu a na problémy zaměnitelnosti výrazů vyskytujících se v kontextech o víře. Asa Kasher se zabývá pragmatikou v Carnapově pojetí jazyka. Všechny ostatní příspěvky až na poslední jsou věnovány otázkám pravděpodobnosti, indukční logiky (vedle již zmíněných Carnapových přednášek lze do této skupiny článků zařadit stať R. C. Jeffreyho, R. Hilpinena, T. A. F. Kuipersa, W. K. Esslera a druhou Hintikkovu studii v tomto sborníku). Publikaci uzavírá studie A. Shimonyho, v níž autor analyzuje téměř neznámou Carnapovu práci o entropii a přibuzných pojmech a zasazuje ji do širšího historického rámce.

Recenzovaný sborník lze pokládat za významný zdroj hlubšího poznání Carnapových názorů na některé filozofické, logické a metodologické otázky. Vyzdvihuje sice Carnapův teoretický přínos, ale netíní tak jednostranně, poukazuje i na jeho meze a nedostatky (i když ne všestranně a ze všech hledisek, jež by tu bylo možné i žádoucí uplatnit). Neposkytuje a ani nechce poskytnout vyčerpávající informaci o Carnapovi a jeho názorech, protože si všímá jen některých aspektů jeho díla, ale nepochybně přispěje k vytvoření fundovanějšího celkového obrazu o Carnapovi a jeho myšlenkovém odkazu. Nezanedbatelnou předností tohoto sborníku je skutečnost, že v mnoha studii se dále rozvíjí a řeší aktuální logická a metodologická problematika.

Jiří Gabriel

Ingolf U. Dalferth: Sprachlogik des Glaubens. Texte analytischer Religionsphilosophie und Theologie zur religiösen Sprache; Chr. Kaiser Verlag, München 1974, 312 s.

Antologie přináší v německém překladu reprezentativní práce anglické analytické filozofie náboženství a teologie, které jednájí — jak ukazuje už podtitul sborníku — především o problematice náboženského jazyka. Z hlediska svého konkrétního zaměření jsou texty rozděleny do dvou oddílů: I. Verifikace, falzifikace a logika náboženského jazyka (s. 63—207) a II. Jazyková hra a gramatika víry (s. 209—282). Obsáhlý bibliografický přehled (s. 283—302) svědčí o tom, že editor sborníku Ingolf U. Dalferth měl opravdu z čeho vybírat.

I. U. Dalferth je také autorem instruktivní předmluvy *Úvod do analytické náboženské filozofie a teologie* (s. 9—62). Autor v ní charakterizuje jednotlivé fáze analytické filozofie a sleduje její vliv v anglickém filozofickém a teologickém myšlení o náboženství. Logický atomismus (pluralismus) zůstával ještě celkem stranou pozornosti náboženských specialistů, i když někteří z nich si uvědomovali, že „tyto názory nenechávají teismu ve filozofii žádné místo“ (A. E. Taylor, 1921). Situace se výrazně mění od poloviny třicátých let, v období logického empirismu, kdy se objevují např. studie H. H. Price *Logical Positivism and Theology* (Philosophy 1935) a kniha A. J. Ayera *Language, Truth and Logic* (London 1936). (Ohles vyvolaly zejména Ayerovy protiteologické argumenty: logický, empirický, jazykově logický a epistemologický.) Do recenzovaného sborníku Dalferth však zařadil příspěvky až z let 1945—1970, které komentoval v části úvodu nazvané *Logický fenomenalismus a náboženská filozofie*.

První oddíl antologie uvádí článek Johna Wisdoma *a Goods* (uveřejněný poprvé v r. 1945). Autor se v něm zamýšlí především nad povahou náboženských vět. Má za to, že na náboženské věty je třeba pohlížet jako na určitý „teistický“ návod k interpretaci světa (tuto myšlenku ilustruje dnes už populárním podobenstvím o zahradě